

SƏYYAD-SƏADƏT

Sizə hardan xəbər verəjəm, Herat şəhərinnən iki qardaşdan: Hidayətnən Nidayətdən. Böyük tacirlər idi, çox böyük tacirlər idi. Heş tayları barabarları yox idi. Hər yerdə barmaxnan göstərerdilər; belə vardılar, belə vurdular, belə tutdular, belə insanı sevin-dirdilər, belə düşman tutdular. Xülas. İki qardaş çox mehriban şirin dolaner. Bir gün Hidayət əfəndi bazara getmişdi. Gördü bir aşıx sazı sinəsinə basıf belə bir çoban bayatısı oxuyur:

Əzizinəm el ayağı,
Çəməndi el ayağı.
El yeməz, oba yeməz,
İt yesin elə yağı.

Bu söz Hidayət əfəndiyi çox aldı, çox. Evinə gəlif qardaşı Hidayəti çağırif dedi ki, qardaş, bu qədər var-dövlət yığmışıq amma bizim övladımız yoxdu. Bu harıya çatajax. Evladsız mal nəyimə gərək. Bizim gələcəyimiz neçə olmalıdı? Səndə yox, mən-də yox.

– Qardaş, qardaş. Allahdan əlini üzmə. Gəl, malımızdan, dövlətimizdən paylıyax inşallah.

– Qardaş, nə qədər var-dövlət çox olsa, o qədər başa bələdi.

Bunnar varlarınnan, dövlətlərinnən payladılar kasıflara. Bir gün iki qardaş qavax-qavağa oturuf söhbət eliyirdilər. Bir də gördülər ki, bir nurani qoca kişi bunların yanına gəldi. Xoş-beş on beş:

– Baba, nəyə ehtiyacım var?

Qoca:

– Heş nəyə ehtiyacım yoxdu. Heybamda bir qırmızı alma var onu saa verəjəm.

O, almanı Hidayət əfəndiyə verif dedi:

– Al bu almanı, yarısını özün, yarısını da külfətin yesin. Sevi-nərsiniz inşallah.

Ustad dili yüyürək olar. Doqquz ay, doqquz günnən sonra Hidayət əfəndinin həyat yoldaşı yükünü yerə qoydu. Hamının

gözü aydın olsun, hamının işi avand olsun evlad çox şirin şeydi. Uşaq pərvazlanmaxda olsun, uşaq gəlif bir yaşına çatdı. Ancax Hidayətnən Nidayət qardaşları varlarını o qədər paylıyıflar ki, baxdılar ki, heş öz dolanmalarına bir şey qalmadı. Yenə başladılar işə. Var azalanda göz də başlayır daralmağa. Var çox olanda adam ürəkli olur.

Mamalar yığıldı, dayalar yığıldı uşağın adını Səyyad qoydular. Səyyad gəlif bir yaşa çatanda, Nidayət xan Hidayət xanın yanına gəlif dedi:

– Qardaş, var azalıf biz vətəni tərki eliyif ticarət dalınnan getməliyik.

Oydu ki, hər iki qardaş Nərgiz xanımın yanına gəlif başa saldılar ki, iş nə yerdədi, biz qazac dalınnan gederik. Uşağımıza kamıl bax. Biz dönənə kimi hər şey yaxşı olar inşallah.

Hidayətnən Nidayət öz sərgüzəştində, öz gəzməsində olsun, sizə kimnən xəvər verim Nərgiz xanımnan Səyyad bəydən.

Səyyad günü-gündən böyüməyə başlayır. Ustad dili yüyürək olar. Səyyad gəlif on beş yaşa çater. Ancaq nə Hidayətdən xəbər var, nə Nidayətdən. Nərgiz xanımın əlində olan var-dövlət də gedif. Özü möhtac qalıf. Səyyadı aparıf bir molluya tapşırdı ki, buna quranı, dinini öyrətsin. Aradan üç gün keçmişdi, molla gördü ki, Səyyad “əmmə” surasını elə avaznan, elə dəqiq oxuyur ki, molla mat qaldı:

– Ay oğul, mən əlifbanı sənə hələ dünən öyrətmişəm.

Səyyad:

– Nə olsun baba, bu geje yatmadım əlifbanı öyrəndim. Səhər də qalxdım “əmmə” surəsini öyrəndim. Savax da “yasini” öyrənəjəm. Bu belə deyəndə molla fikirləşdi ki, vay-vay bu belə biliklənsə, mənim dolanmam hardan gələcəh, çörəyimi əlimnən alacax. Qışqırdı Səyyadın üstünə, qoyladı onu məytəfdən.

Səyyad gəlif əhvalatı anasına danışdı. Anası da neynəsin? Götürüf bunu hörükçü yanına apardı. Bənnə baxdı ki, bu boylubuxunlu bir cavandı. Dedi, vallah bu günə əlli daş qaldırax hörüyə. Dedi, xanım qəbul eliyərəm.

Bir xanın evini tikirlər, Səyyad dedi baba, mən bu tərəfi hörüm, sən o tərəfi hör. Başladılar hörməyə. Savaxlarınız xeyrə açılın. Savax açıldı, ağa gəlif baxdı ki, hareyi ki, Səyyad hörüf elə bil sıfatdı. Elə gözəl hörülüf ki, gəl görəsən. Amma usta hörən yeri bəyənmedi. Usta belə baxıf Səyyadın hördüyü yeri görəndə qoyladı Səyyadı. Səyyad anasına gəlif əhvalatı danışdı. Anası:

– Oğul, oğul, səni indi də sərracın, yəhər qayıranın yanına qoyajam.

Sərracın yanında beş-on gün qalmışdı, iyirminci günüyüdü, sərrac baxdı ki, Səyyad elə yəhər tikif ki, vallah bu ömründə belə yəhər tikə bilməz. Dedi:

– Ay oğul, sənin əllərin qızıllanasıdı. Sən gözəl sənətkar olacaxsan. Gəl sən bu gündən mənim yanımda həm oğul ol, həm də mənnən barabar işdə. Bu minvalla Səyyad işləməkdə olsun. Yaşı on altıya, on yeddiyə çäter. Gözü oyda-kuşdadı, qız-dara baxır. Gecənin bir vaxtı idi. Dağların kənarında əlini-üzünü hoyuzda yuyuf, sağ çiyini üstünə söykənmişdi. Bir də gördü ki, bir nurani qoja kişi əlində badə özünü yetirdi:

– Salam-əleyküm, bala.

Səyyad:

– Əleykümə-salam, baba.

Qoca dedi:

– Oğul, bu badeyi nuş eylə!

Səyyad:

– Baba, o bizə haramdı axı!

Qoca:

– Yox, oğul, bu o şərbətlərdən döyül. Bu allah-təbarak-təalanın verdiyi şərbətdəndi. Buyur!

Səyyad istəkəni nuş eyliyir. Devran güzgüsü deyəllər. Qoja Səyyada Devran güzgüsünü göstərer. Deyir:

– Oğul, nə görürsən?

Səyyad:

– Böyük şəhər. Uzağ-uzağ yollar, dar cığırar, həbsxanalar.

Qoca deyir:

– Oğul, daha nə görürsən?

Səyyad:

– Eyvan görürəm.

Qoca:

– Daha nə görürsən?

Səyyad:

– Bir gözəl qız duruf orda.

Qoca:

– Bax, oğul, o qızı sana, səni də ona buta vererəm. İnşallah qovuşarsınız. Özünən muğayat ol, bala. Mən butanı verdim, yolun açıx olsun. Yollarını təmiz görürsən. Bunu deyibən yox oldu qoca.

Səyyadın halı dəyişdi, ağzı köpühləndi, gözü sulandı, başdadı əli-ayağı oynamağa. Ana gözdöyür uşağ yolunu. Axşam gəlmədi. Hər yeri axtarellar axırda hovuzun üstdə tapdılar. Savaxlarınız xeyrə açılın. Savah açılan kimi uşağı gətdilər evə. Uşağın halı hal döyül. Molla gəldi cadu yazdı, divan gəldi bir soz dedi olmadı, baxıcı gəldi belə dedi olmadı. Ancax bir yaşdaşmış qarı vardı, gəldi belə baxdı-baxdı, gədənin qaşınnan gözünən öpüf, öpüf, dodağınnan da bir mac eylədi.

Qarı dedi:

– Buna vergi verilif, bu eşq ataşındadı. İnşallah, gözünü açanda sizə deyər dərdini.

Bəli, bu minvalla Səyyad gözünü açdı. Baxdı ki, dörd yanında cavan oğlan, cavan qız yığılıflar. Eloğlular, qohum-əqrəbə.

– Mənim başıma gələn nədi? Mənə bir saz gətirərsinizmi?

Sazı hazır eylədilər. Səyyad sazı sinəsinə basıf nə deyəjəh, biz deyək, siz şad olun.

Yatmış idim, xabi-qəflət içində,

Bəlalı başıma sevda göründü.

Ərənlər sərvəri bir nəzər qıldı,

Saqinin dəstində badə göründü.

– Oğul, o badə bizim dində haram döyülmü?

Qulaq as:

Əbcəd hesabı ilə gətirdi aynanı,
İsgəndər atdandı gotürdü aynanı.
Şəhadət barmağın yetirdi aynanı,
Gözümə bir mələkzadə göründü.

– Oğul, daha nə gördün?

Qulaq as:

Qafildən güşümə gəldi bir sada,
Ərənlər əlilə verdilər badə.
Leyliyi – Macnuna, Şirni – Fərhadı,
Sədat də Səyyada buta göründü.

Anası da ikiəlli dizinə vurdu. Bəyəm bu dağılmışda qız yoxuydu? Gərək səni cəhənnəmin qucağına aparıf çıxardeydi?

Səyyad dedi:

– Ana, innən belə məni burda bağlasan da mən dura bilmijəm.

Ana:

– Yox, oğul, elə şeymi olar? Bə məni kimə tapşırırsan?

Səyyad:

– İnşallah, atamnan əmim gələr sana sahablıx eyləyər. Mən də gedif öz tayımı tapmalıyam.

El, oba, xalx çox minnət elədilər, xeyri olmadı. Həftə keçif, ay keçif geje-gündüz Səyyadın yuxusunnan Sədat çəkilmər. Ağası neje göztərif elə gələr görünör çəkiler. Bir savax sazı sinəsinə basıf üz tutdu anasına:

– Əziz ana, qulaq as:

Başına döndüyüm gül üzlü ana,
Ağlama, sızlama, məni qoy gedim,
Südünü əmmişəm mən qana-qana
Ağlama, sızlama, məni qoy gedim.

Nərgiz xanım tellərinnən üçünü ayırıf sinəsinə basıf, əlinə gül alıf görək nətər dedi:

Başına döndüyüm gül üzlü oğul,
Ağlaram, sızlaram, qoymaram səni.
Sənə yedirmişəm qənd ilə noğul,
Ağlaram, sızlaram, qoymaram səni.

Bəli, ana dilinnən də başladı yalvarmağa ki, oğul etmə, elmə.
Gəl bu yoldan qayıt.

Səyyad dedi:

– Ana, qulaq as:

Anadan olannan mən qoçağ oldum,
Duşmanın gözünə mən bıçaq oldum,
Hara qoydun ordan mən qoçağ oldum,
Ağlama, sızlama, məni qoy gedim.

Burda işarə verir, mollanın yanından qaşdım, bənnanın yanından qaşdım. Anası görək nə dedi:

Gejə-gündüz yola baxıf, ağlaram,
Göy geyinif, başa qara bağlaram.
Oğul deyif, mən sinəmi dağlaram,
Ağlaram, sızlaram, qoymaram səni.

Aldı görək Səyyad nə dedi:

Səhər-səhər doğan dan ulduzudu,
Atanın-ananın xoş avazıdı.
Səyyad deyər Fərrux Mirzə qızıdı,
Ağlama, sızlama, məni qoy gedim.

Aldı Nərgiz xanım görək burda nə dedi:

Nərgiz bilir gözəllərin xasıdı,
Əynimə geydiyim qəm libasıdı.
İndi mən tutduğum oğul yasıdı,
Ağlaram, sızlaram, qoymaram səni.

Bəli, ana-oğulun söhbəti burda tamamlaner. Oğul meyli qırxda, ana meyli oğulda, uşaxda. Görək indi Səyyadın başına nə işlər gələr. Səyyad yola düşəndə anası qoymax istəmer. Görək indi burda Səyyad anasına nə deyər:

Başına döndüyüm, qurvan olduğum
Bizimkini mövlə belə yazıfıdı.
Araxçın altından bir dəstə kəkil,
Qara tər çığanı telə yazıfıdı.

Barat gecəsində gördüyüm duşlar,
Pirinnən dilərəm, məni bağışlar,

Dəryada balıqlar, havada quşlar,
Ala göz ceyranı çölə yazıfdir.

Sirrimi vermərəm hər yetən yada,
Mənim dərdim oldu həddən ziyada .
Ağamın əlinnən içmişəm bada,
Sədəti Səyyada mövla yazıfdir.

Söz cavabı tamam oldu. Səyyad anasınnan, tay-tuşunnan halallaşır yola tüşdü inşallah, görək mənzilinin axrı harya çıxer.

Bəli, günə bir mənzil, teyyi-mənazil, gəlhagəl, yalqız adam, payı-piyadə yorulor, dincələr, qalxer, yeriyer, xüləs, ajdix əmələ gəldi. Özünün də yeməyi qurtarıf. Nə götürəsi olardı. Bir günnük, iki günnük, üç günnük azuqədən artıx götürə bilməzdi. Bir dağın səhrasınnan gederdi. Birdən gördü bir çovan yaman tütək çaler. “Dələmə Fatma, geləm a Fatma, öləm a Fatma”. Aydınca şümşət tütəyində çalardi. Səyyad dedi, bir bunun yanına yaxınlaşəm, bu da mənim kimi eşq əhlidi deyesən. Görüm yeməkdən, təamnan nə ala billəm:

– Salam-əleyküm, a çovan qardaş.

– Əleykümə-salam, ay cavan oğlan.

– Ay çovan qardaş, bərəkətədi olsun. Biri beş olsun.

– Sağ ol oğlan, sağ ol. Gəl bir görəm yanıma. Gələnnən, gedənnən, başına gələnnən, burda götürüf görək Səyyad çovana nə deyəjəh:

Başına döndüyüm, ay çovan qardaş,
Bir sona salıfdir çöllərə məni.
Ağlaram eynimnən gedər qannı yaş,
Bir sona salıfdir çöllərə məni.

Çovan dedi:

– Əyə, ay rəhmətədiyın oğlu, sona-sona deyirsən, göllər dolu döyülmü? Gedək hansını isteyirsən ovluyax, tutax.

Səyyad dedi:

– Ay çovan qardaş, mənimki elə sonalardan döyül. Qulaq as:

Şirindi söhbəti, şirindi sözü,
Şəkərdi kəlməsi, xoşdu avazı.
Adı Sədət, Farrux Mirzənin qızı,
Bir sona salıfdı çöllərə məni.

Çovan dedi:

– Ayə, sənın başına dönüm, dediyin qızdımı? Mən də elə bildim göldə üzən sonaları deyirsən!

Səyyad:

– Bəli, qızdı.

Çovan dedi:

– Ayə, burda elələri var ki, heç onun əlinə su töhməyə yaraşmaz.

Səyyad:

– Ay çovan qardaş, mənim dərdimi təzələmə. Qulaq as, gör nə deyirəm. Ayrıları mənim gözümə görünmör axı.

Sədətlə Səyyadı bir-birinə yazan,
Ay qavaq üstünə qara tel düzən.
Qaşını oynadıf, gözünü süzən
Bir sona salıfdı çöllərə məni.

Çovan:

– Ayə atamın goru haqqı o, bizim kənddədi.

Səyyad:

– Ayə, nə danışsən?

Çovan:

– Ayə, vallah o, bizim kənddədi. Abdulla xanın yanındaı. Sən beyjə Abdulla xanın öyündə qalsan, o xanımi da görərsən orda inşallah. Yəni, doğrudan da Abdulla xanın arvadı gözəl imiş.

Çovan Səyyadı yanına salıf, Abdulla xanın iqamətgahına gətirdi. Abdulla xan baxanda gördü əlində saz. Allah-təbarak-təalanın könlü xoş olanda yaratdığı evlad, cavan. Xoş, beş, on beş:

– Oğul, xoş gəlmisən bizim vilayətə.

– Xoşduğuna gəlmişəm.

Axşam oldu, məclis düzəldi. Hamı yığıldı.

– Oğul, bir dərdini mənə deyə bilərsənmi?

– Əlbətdə, deyə bilərəm.

– Bir sazı köynəyinnən çıxart.

Bəli, çovan Səyyadı Abdulla xanın iqamətgahına aparən zaman Abdulla xan xavar aldı:

– Oğul, bu kimdi?

Cavan dedi:

– Bu gəlmədi, ağılına gələnə sayaxlıyır.

– Oğul, bayaq mənə oxuduğun o sözü təzədən oxu.

Səyyad alıf, həmən çovana oxuduğu sözü Abdulla xana oxuyur:

Sədtlə Səyyadı bir-birinə yazan,
Ay qabaq üstünə qara tel düzən,
Qaşını oynadıf gözünü süzən,
Bir sona salıfdı çöllərə məni.

Deyəndə bir gözəl gəlin oturuf, güldü. Bu da kimdi? Abdulla xanın arvadı Sənay xanım idi. Baa bu elə bu sözü mənim arvadıma deyir. Səyyadı zindana atdırer. Tam doqquz ay Səyyad zindanda qaler. Doqquz ay keçmişdi. Bir gün Abdulla xanın zindan başına Ziyad haramıya işçilər, qullar lazım olər çölə çıxardıf işlətməkdən ötürü. Ziyad haramı dedi, gedem göröm kimin canında tutar var, kim işə yararlıdı - deyif zindana getdi. Zindanda bir-bir qulları seçən vaxt Səyyad qarşıya çıxanda, haa bu qul da maa yarıyar dedi.

Səyyad dedi:

– Ağa, bir qulaq as gör sana nə deyejəm, sonra məni hariya istəsən apar.

Başına döndüyüm Ziyad haramı,
Qurtar zindanınnan məni bəsdi, bəs
Sinəmə çəkmisən olmaz düyünü,
Qurtar zindanınnan məni bəsdi, bəs

– Ayə, oğlan, sızıldama, sözüyün mətləbini de.

Ziyad haramı baxer ki, böyük səhv edif, ürəyinə, könlünə mərhəmət damır. Deyir:

– Oğul, yolun açıx olsun. Mən bilməmişəm səni naxaxdan zindana salmışam. İşin avand olsun.

Halallaşif, vidalaşirlar. Günə bir mənzil, teyyi-mənəzil çater Girman şəhərinə. Həriya getsin, kimin qapısına getsin? Bir baxçanın yanından keçərdi. Gördü yaman şaqqıltilar, qaqqıltilar, qız səsdəri gələr. Yönünü çöyürüf ora, görür bir neçə dəstə qız oynuyullar, gülüllər. Səyyadın əlində sazı görən kimi başına toplasıllar.

– Ayə, ay aşix, hardan gəlersən, həriya gedersən?

– Ay xanımlar, aşix saznan deyər, belə deyə bilmərəm.

– Biz də isterik sən saznan deyəsən.

Görək burda Səyyad nə deyəjəh, biz deyək, siz şad olun. Eşq-nən, avaznan Səyyad bu sözü oxuyur:

Fələyin əlindən, çərx gərdeşinnən,
Döndü ruzigarım, amana gəldim.
Şükür haqqa gördüm yar camalını,
Elə bil yetişdim imana gəldim.

Çünki, qızdarın arasında ağasının göstərdiyi xanımın camalını gördü. Sədət xanımın da xəbəri yoxdu ki, sevdiyi oğlandı.

– Oğlan, daha nəyi gördün?

Bayax ki, demişdi

“Şükür haqqa gördüm yar camalını,
Elə bil yetişdim imana gəldim.”

Bu sözdər qızdarın bəzilərinin yaman xətrinə dəydi. Bu kimdi? Burada bunun yarı kimdi? O vaxt götürüf deyir ki,

Mənim yarım geyif yaşıl, alı,

Yaşılın al geyinirdi, özgə bir şey yoxdu əynində. Bu da bircə Sədətdi.

Mənnən qeyrisinə dönməz xəyalı,
Öldürməyin siz bu aşix abdalı.
Ədalət eşidib divanə gəldim.

Mən dedim gəlif, bir az azaddığa çıxmışam siz də mənə döyürsünüz. O tərəfdən qızdar dedi:

– Ayə, çox danışma birini də oxu. Bayax ki, Səyyad demişdi:

“Mənim yarım geyif yaşılı, alı”

Sədət bunu eşidən kimi yanında paltarmıyoxdu xanımın? Tez paltarını al libasa çöyürüf, o da ortalığa qarışan vaxt:

Səyyad deyər budur yarın durağı,
Geyifdi əyninə sündüsdən ağı.
Ölkədən-ölkəyə Sədət soracağı,
Heyratdan eşidif, Girmana gəldim.

Deyən vaxtı Sədətin əmisi qızı bunu başa түşdü. Dedi ki, görəh burda nə var.

– Ay oğlan, açix-açığına bizə deyə bilərsənmi, gah deyirsən ağ geyinifsən, gah deyirsən, qırmızı geyinifsən. Sədət addı qız var. Sənin sevdiyini kimdi? Bizə deyə bilərsənmi?

Səyyad dedi:

– Qulaq asın, ay xanımlar, deyəjəm:

Başına döndüyüm, ay duran qızdar,
Adı Sədət bir gözəli sevmişəm.
Nazlı yarı gördüm sümüyüm sızlar,
Adı Sədət bir gözəli sevmişəm.

Deyəndə qızdar dedi ki, ədə bir doğru de görək o necə Sədət-di? Hansı Sədətdi?

Geymək üçün yaşılı var, alı var.
Əmmək üçün dodağında balı var,
Sağ üzündə bir cüt qoşa xalı var,
Adı Sədət bir gözəli sevmişəm.

Burda paxıllığı tutan da var, o deyir keşkə mən oluydum, bu deyir keşkə mən oluydum. İlahi, kimə nə deyəsen? Görək Səyyad nə deyir:

Seyyid Yaqub məclisinnən qaçılar,
Zövq artıqcan ağıl başdan açılar.
Səyyad deyər bağda güllər açılar,
Adı Sədət bir gözəli sevmişəm.

Sədət fikirən, məhəbbətnən baxanda görür ki, ağası verən oğlan, ağası göstərən oğlan budu. Eşq ataşı cuşa gələr, yasəmən tellərinnən üç tel ayırır nar məmələrinin iki arasınnan aşırır, yerdən enif görəh nə deyir, biz deyəh, siz şad olun:

Başınıza dönüm, a duran canlar,
Mənim sevdicəyim oğlan bu imiş.

Heç gəlməz eynimə sultannar, xanlar,
Mənim sevdicəyim oğlan bu imiş.
Qızdar boylandılar. Sədət eşq atına minif, Sədət göylərnən
uçor. Savaxki rəngi döyül. Bu rəng ayrı çaler. Aldı Sədət birini də:
Duman gəldi, çən bürüdü gədiyi,
Zəhər olsun müxənnətin yediyi.
Doğru imiş ərənlərin dediyi,
Mənim sevdiciyim oğlan bu imiş.

Könlüm müştəq oldu gözü-qaşına,
Şirin canmı saldı eşq ataşına.
Sədət deyər durum dönüm başına,
Mənim sevdicəyim oğlan bu imiş.
Qızdarın üstünə elə bil qara bulud çökdü. Hamı əlin çəkdi
Səddətdən başqa.

Qızdar:

– Ay oğlan, sən bir könül sevindirdin, bə biz?

Səyyad:

– Sizə də deyirəm. Qulaq asın:

Yığılıb bir bölük sonalar kimi,
Geyinif gəliflər, tər-təzə qızdar.
Kimi yaşıl örtüf, kimi qırmızı,
Kimisi bənzəyif ağ qaza qızdar.

Qızdara da bu lazımdı ki, bunları tərifləyəsən. Bəlkə, birdən
biri çıxıf bunnara yiyə duran ola.

Aldı Səyyad birini də:

Cilvəli tərlansan gir donnan dona,
Qoymaram üstünə bir qubar qona.
Kimisi cilvəli yaşılbaş sona,
Kimisi bənzeyir şahbaza qızdar.

Qızdarın arasına qaqqıltı tüşür. Bir-birinə naz eliyillər. O
deyir mən gözələm, bu deyər mən sənnən gözələm. Amma daya-
nacax nöqtə bircə yerdədi:

Mövlamın əlindən içmişəm bada,
Çağıreram gələr yetər imdada.
Sədtlə Səyyadı çatsın murada,
Sizinki də qalsın o yaza, qızdar.

Bıyy, Allah maa ölüm versin. Hərəsi bir yerdən başlayıllar
Səyyadı daşdamağa ki, sən nə danışərsən, bizimki o yaza qalsın?
Bizimki indi olsun, səninki o yaza qalsın.

Sədt həm sevinər, həm də qorxor atasınnan. Qızdarın xəyə-
lını yayındırmaq üçün başdeyir sinəsinə guppultu qopub, saz
əvəzinə. Görəh nə deyir:

Qızdar, gəlin, çıxacaq gülşən seyrinə,
Sazınan, sözünnən, əldə tarınnan.
Bülbül güldən ötrü dolaner bağı,
Gülə layıxdımı qala xarınan?!

Ancaq Sədtin əmisi qızı Səlminin içi buruluf yanər. Deyir
ki, gör sənın başına nə iş gətirəjəm. Axşam hamısını açif danış-
masam, belə filanam. Səlmi irəli girdi.

Bu günki məclisin nə yaxşı gözəl,
Gözəllər içində nə yaxşı gözəl,
Əziz bir ağacdı nə yaxşı gözəl,
Sərvi-sənubərđi yaxşı yarınnan.

– Az, demək bir sənə sən gözəllərin içində?
– Yox ağız, niyə elə başa düşürsən? Qulaq as.
Səlmi qulağının ikisini də açif fikir verər.

Bülbül olan gedər ötər bağlarda,
Ahu gəzən gedər ovlar dağlarda.
Sədt ilə Səyyad ağ otaxlarda
Danışıb, söyləsin xoş güftarınnan.

Qızdardan bir qaqqıltı çıxdı ki, Səlmi dedi ki, cıyarını bir
yandıraram ki, babana deməsəm, mənım günüm qara olsun. Sədt
gözünən işarə elədi ki, ədə, evimizi yıxsə, bu yıxajax. Buna bir
söz deyənən. Götürör körək nə deyir, biz deyək, siz şad olun:

Gözəllərdən sən əlasan,
Səlmi sən də, Səlmi sən də.

Mənim başıma balasan,
Səlmi sən də, Səlmi sən də.
Səlmi gözünü oynatdı, qaşını oynatdı, belini nəziltdi, köksünü qabartdı, üzünü qızdara tutuf:

– Görün, bu oğlan maa nə deer?!

Aldı birini də:

Səlmi boyun ərərdimi,
Sinən şəmsi qəmərdimi?
Artırdın mənim dərdimi,
Səlmi sən də, Səlmi sən də.

Səlmi dedi, ayə, bu maa vuruluf, Sədət nədi?

Aldı birini də:

Şah buyurmaz belə fərman,
Gəl eylə dərdimə dərman.
Səyyad Sədətə qurvan,
Səlmi sən də, Səlmi sən də.

Bu sözə görə Səlmi Səyyadı Fərrux Mirzəyə çuğullamağa başladı. Necə başladı.

Axşamlarınız xeyiriyə gəlsin inşallah. Qızdar bağdan çəkilib gedən vaxtı Səlmi fikirəşer mən nə təhər babama qanderem ki, sənün qızın bu qələti eyliyif. Amma birdən Sədət desə ki, oğlan sənə görə gəlib, onda mənim öyüm yıxıljax. Neynəsin? Nə cürə kişiyə qandırısın ki, məsələ belədi!

Axşam oldu. Fərrux Mirzənin öyünə yığıldılar. İrəlidən dediyim kimi Səlmi xanım partamağa başladı. Hancarı bunu əmimə çatderem. Olmadı. Dedi deyəjəm, Sədət deyəjəh Səyyad səndən ötəri gəlib, mən deyəjəm səndən ötəri evimizə qavğa düşəjəh. Yaxşısı budu gəl deynən nə olar olar. Axşam olan kimi Səlmi xanım Fərrux Mirzəyə dedi ki, qızın bu yoldadı, sənün xəvərin yoxdu.

Fərrux Mirzə dedi:

– Kimdi?

Səlmi də dedi ki, bə filankəsdi, filan yerdədi özü də bu gün Səlmiyə görüşüf.

– Nətər görüşüf?

– Geridən geriyə bir-birini gördülər.
Fərraş göndərib Səyyad beçarını apardırdı.
Fərrux Mirzə:
– Ay oğul, sən hardansan? Kimsən? Buralarda nə gəzersən?
Səyyad:
– Baba, mən də bir elin oğluyam, bir insanam, buralara gəlmişəm. Allah baxtımı buraya yazıf.
Şah:
– Artıq-əhsih danışma. Nə gəzersən buralarda?
Səyyad dedi ki, qulaq as:
Atadan-anadan mən yetim qaldım,
Mərdlik mərtəbimi əlimdən saldın,
Qiymətə getmədim, kəm qiymət oldum,
Sərraflar götürsün bazara məni.

Şah:
– Oğul, niyyətin nədi ki? Fikrin nədi?
Səyyad:
– Sözün düzünümü isteyirsən?
Fərrux Mirzə:
– Bəli.
Səyyad:
– Qulaq as:
Tanımam sultanı, tanımam xanı,
Yar yolunda fəda qıllam bu canı.
Buyursan cəlladı, töhdürsən qanı,
Sədətsiz qoymayın məzara məni.

Fərrux Mirzə:
– Ə, kəmfürsət oğlu, Sədətlik sənə nə işin var? Onu nə tanıyorsan?
Səyyad:
– Qulaq as, əfəndim:
Bənnə oluf, sınığ könlün hörmədim,
Bağban oluf, qonça gülün dərmədim,

Səyyad deyir Sədət üzün görmədim,
Naxahdan gətdilər hüzura məni.

Fərrux Mirzə:

– Ayə, neyə görmüüfsən? Bə Səlmi xanım deyir bağda belə-
elə?

Səyyad:

– Bəli, ağamız bizə buta verib, biz bir-birimizi görmək cəh-
dindəyik. Təzəcə gəlmişdim ki, görüşək, siz bura gətirdiniz.

Fərrux Mirzə qeyzə gəlif cəlladlara tafsırdı ki, tez olun bunu
zindana salın.

Səyyadı zindana saldılar. Camaatın arasına belə söz yayıldı
ki, bə bir aşix gəlif, özü də bağa. Qızdar da danışer atasına, ana-
sına. Camaat bunnan sonra narazı oluf, Fərrux Mirzənin qapısını
kəzdirirlər ki, sən günahsız insanı neyə zindana sala bilərsən?

Olmadı. Fərrux Mirzə gördü xalx bunnan əl çəhməyəjək.
Neynəsin? Başdıyır fitnəyə əl atmağa. Deyir:

– Ay camaat, siz bilersiniz İsfahanda mənim Cəməşid adında
qardaşım var?

– Bəli.

– Sizin hasınız qardaşınızın iştirakı olmadan qızınızı verə-
siniz?

– Heç hansımız.

– Onda mən bu Səyyadı göndərəm İsfahana, qardaşımın yanına
o, ixtiyar verərsə, mən də qızımı verərəm, vermərsə, vermərəm.

Ancax bu sözdəri Sədət də eşider. O, bildi ki, atası hiylə
işləder. Xəlvətcə geder bir məktuf yazer: Görək nə yazer, neyə
yazer, biz deyək, siz şad olun:

Başına dolanım gül üzlü əmi,

Sən yaz, babam versin Səyyada məni.

İstəməm dünyanın malı-mülkünü,

Sən yaz, babam versin Səyyada məni.

Ancaq məytuf məxvi olmalı idi. Aldı birini də:

Səyyadla Sədətə verdilər bədə,

Dərdim olur günü-gündən ziyadə.

Səyyad dedicəyim bir halalзадə,
Sən yaz, babam versin Səyyada məni.
Səyyad əlində ölüm fərmanı İsfahana geder. Məytuf möhürlü,
açmağa da ixtiyarı yoxdu. Fərrux Mirzə deyir:
– Bu məytufu İsfahana Cəmşid Padşaha yetirərsən.
Əmbə məktufda yazmışdı ki, məktufu sana verən oğlanı gələn
kimi qətl eylə, cəhənnəmə göndər ki, bir də geri dönməsin.
Səyyad yola düşən vaxt Sədət bir neçə qıznan şəhərin kəna-
rında Səyyadın yolunu gözdüyüdü. Gördü kü, Səyyad gələr yanın-
dakı qızdarnan bir yerdə onun yolunu kəsif dedi:
– Oğlan, oğlan, harya gedərsən?
Səyyad cavaf vermədi. Belədə Sədət götürdü görək nə dedi:
Oğlan, mənənin ayrılırsan,
İllərilən mən ağlaram.
Ağ üstünnən qara örtüf,
Tellərinən mən ağlaram.
Səyyad gördü baa Sədətin nə kefid; aldı görəh cavabında:
Ala gözdü, Sədət xanım,
Sən ağlama, mən ağlaram.
Sənə qurvan şirin canım,
Sən ağlama, mən ağlaram.
Sədət:
Ahular gəzər dağlarda,
Piltələr yanar yağlarda.
Bülbüllər ilə bağlarda,
Güllər ilə tən ağlaram.
Səyyad:
Bülbül kimi güldən oldum,
Sonalar tək göldən oldum.
Mən ulusdan, eldən oldum,
Yollar ilə mən ağlaram.
Sədət:
Sədət ağlar yana-yana,
Yanar bağrım dönər qana,

Sən gedərsən İsfahana,
Sən ağlama, mən ağlaram.

Səyyad:

Səyyad da dərđini bilməz,
Axan göz yaşını silməz.
Bu yollara gedən gəlməz,
Sən ağlama, mən ağlaram.

Allah görsətməsin Sədət də, Səyyad da, yanındakılar da qana batıf, qan ağlrdılar. Sədət bir namə çıxardıf dedi:

– Buruya bax, bu nameyi çatan kimi əmimə verərsən. O biri naməni verdiyini vermədiyini bilmirəm. Ancaq birinci bunu ver.

Səyyad:

– Baş üstə, xanım.

Səyyad başdeyir yol getməyə. Günə bir mənzil, teyyimənəzzil. Gah karvana rast gələr, gah ata rast gələr, altı aydan sonra gəlif İsfana çıxer. Gəlif şahın qarşısında baş əyer.

Cəmşid şah:

– Oğul, yol yorğunusan, kimsən? Hardan gəlersən?

Səyyad dedi:

– Şah sağ olsun, mən səni qardaşın Fərrux Mirzənin məytufunu gətirmişəm. Ancaq qardaşının məytufunna əvvəl bu məytufu oxu.

Cəmşid şah soruşdu:

– Kimindi?

– Qardaşının qızı Sədət xanımın məytuvudu.

Sədətin məytufunu oxudular.

Cəmşid şah:

– Oğul, bə qardaşınnan gətirdiyin məytuf hanı?

Səyyad:

– Qavaxca bir neçə kəlmə saznan deyəjəm şahım, sonra məytuvu saa verəjəm.

Başına döndüyüm, ədalət şahım,
Dəryalar keşmişəm, ada gəlmişəm.
Ağlaya-sızlaya düşüf yollara,

Dərdim oluf, həm ziyadə gəlmişəm.

Şah:

– Oğul, daha nəyə gəlifsən?

Səyyad:

– Qulağ as:

Bülbül olan əlmi çəkər gülünnən,
Nə müddətdi çıxdım yarın elinnən.
O, Giranda Çuğul Simon əlinnən,
Ayağ torpağınnan dada gəlmişəm.

Çuğul Simon kimdi? Haman Səlminin atası. Səlmeyi qardaşı oğluna verməy isteyir. Arada fənd işdəder.

Şah Səyyada deyir:

– Ədə, bir sözünün axırını de görək, nə istiyərsən?

Səyyad deyir:

– Qulaq as:

Ah çəkibən, mən köhsümü ötürdüm,
Göz yaşımnan şəccarələr bitirdim.
Səyyad deyər, sana badə gətirdim,
İçmişəm qırxlardan badə gəlmişəm.

Əlini cibinə salıf Fərrux Mirzənin verdiyi məytuvu Cəmşid şahə verer. Cəmşid şah naməni oxuyanda görür kü, baa iş nə yerdədi, qardaşı nə fikirdədi. Ancax Səyyad doğurdan da Sədətə layıxdı. Özü də hax vergisi olduğunu da Səyyad burda təsdiqlədi. Şaha elə gözəl gəldi ki, dedi vallahi iki qızım olsaydı, ikisini də saa verərdim.

Cəmşid şah götürüf qardaşına bir məytuf yazer.

– Oğul, mənnən istədiyin nədi?

– Sənnən bircə istəyim var.

– Nədi?

Səyyad:

Başına döndüyüm, ədalət şahım,
Şahım, mətləbimi düzəsən gərək.
Sahibim, sərtacım, ey qibləgahım,

Şahım, mətləbimi düzəsən gərək.

İncimədim ləhcəsinnən, dilinnən,
Baş açmadım Seyraquvun felinnən,
İndi gəldim mən Girmanın elinnən,
Şahım, mətləbimi düzəsən gərək.

Şirindi söhbəti, şirindi sözü,
Həsretimi çəkir, yoldadı gözü.
Adı Sədət, sənin qardaşın qızı,
Şahım, mətləbimi düzəsən gərək.

Bəli, söz tamam oldu. Yarım ay Səyyadı yedirir, icirir, nə ki var qonağ otağında saxlıyır. Axırda deyir:

– Oğul, görürəm tələsiyorsən, getmək istəyorsən. Getməlisən. Bu məytufu götür, mənim qardaşıma verərsən. Yetirən kimi o, işini düzəltməsə, dön mənim yanıma, mən bilərəm nə qayıram.

Bəli, Cəmşid şah götürüf görək naməni necə yazer:

Başına döndüyüm gül üzli qardaş,
Gərək düzəldəsən işin Səyyadın.
Görcəyin gözlərim doldu qanla - yaş
Gərək düzəldəsən işin Səyyadın.

Əyər sevgi olsa, bir-birin tapar,
Bir könül sən yapsan, hax səni yapar.
Verməsən Sədəti qiyamət qopar,
Gərək düzəldəsən işin Səyyadın.

Qardaş olan, qardaş sözün eşidə,
Göz yaşlarım gül üzümü üşüdə.
Bir qızdı bağışda Şahı-Cəmşidə
Gərək düzəldəsən işin Səyyadın.

Oğul, bu namanı ancaq qardaşımın özünə ver. Nə vəzirə, nə vəkilə heç kimə vermə. Səyyad yola düşməkdə olsun. Yollar uzax, sözlər çox. Yol uzunlu gələr, meşələrdən keçər qorxor, dərələrdən

keşer qorxor, görür kü, işi yaxşı getmer, götürüf ilahisinnən görək
nejə kömək istiyir, biz deyək, siz sağ olun:

Varlığın, birliyin hamıya əyan,
Qadir Allah, sənnən bir yol istərəm.
Dar günündə möminlərə yarıyan,
Qadir Allah, səndən bir yol istərəm.

Bu fani dünyada qonağam, qonağ
Nəzər sal üstümə düz gözünlə bax,
Əmr eylə yollarım olsun çılçırağ,
Qadir Allah, sənnən bir yol istərəm.

Yaman olur uzax yollar çətini
Qurda-quşa qismət etmə ətimi.
Yollarda qoymaynan Səyyad yetimi,
Qadir Allah, sənnən bir yol istərəm.

Bəli, Səyyad gəlməkdə olsun, sizə Girman şəhərində nələrin baş verdiyinnən deyim. Elə ki, Cəmşid şah Səyyadı yola saler, məytufu verer, bu tərəfdə Sədətə necə müştəriləri var idi. İsmeyil xan adında bir bəyin oğlu Mahmud Sədətə çoxdan aşiqi idi. Nə qədər eliyirdi yola gətirə bilmerdi. Səyyadla Sədətə bir-birini sevməyi Fərrux Mirzənin gözünün qapağını aşdı. Adam göndərdi İsmeyil xana ki, qızı verirəm, gəl apar oğluna. O günü toy başda-
dı. Vurhavur. Üç gün üç güjə keşdi, dördüncü günü gəlini atdan-
dırdılar İsmeyil xanın öyünə, Mahmud bəyə. Mahmud bəy gəlini qarşılayanda bir dəli at minmişdi. Bir daşın üstünnən keçəndə atın ayağı daşa ilişir. Mahmud bəy yıxıldı. Mahmud bəyin başı daşa dəydi. İrağ canınızdan orda canını tafsırdı. Toy döndü yasa.

Bə, neynəməy olar? Gəlin bəy öyünə təhvil verilib. Bunun axırı nə olajax? Geri qaytarmır. İsmeyil xan dedi, yox, oğlumun ili çıxanatan, gəlin mənim evimdə qalmalıdı. Ədət də belədi, iş də belədi. Bu minvalnan Sədət xanım İsmeyil xanın evində qalası oldu.

Sizə kimnən deyim, Sədət xanımnən. Banı xanım Sədətə halına yanan rəfiqəsi idi. Onnan heç ayrılmerdi. Aradan üç-dörd

gün keçer, yas bir az səngiyir. Banu Sədətın yanına gələr. Sədət saçınnan üç tel ayırır görək Banu xanıma nə deyir:

Banu, Səyyad gəlsə şəhri-Girmana,
Söylə, Səyyadıma qaldı baqiyə.
Görüm ürcah olsun, yaman-yaman,
Söylə Səyyadıma qaldı baqiyə.

Səyyadla Sədətə bada verdilər.
Dərdi-qəmi həm ziyadə verdilər.
Zülüm ilə məni yada verdilər,
Söylə, Səyyadıma qaldı baqiyə.

Aldı birini də:

Nəlayiğ sözləri hərgiz tutmamam,
Gül də olsam, qeyri bağda bitməmə.
Səyyad sevgisiyəm yada getməmə,
Söylə, səyyadıma qaldı baqiyə.

Bu məytuvu Banu həmişə qoynunda gəzdirir. Sədət də Mahmud xanın yasını gözləməhdə olsun, sizə kimnən xavar verəyəm, Səyyaddan. Ta gəlir il tamam olur. Səyyad Heyrata¹⁷ o gün gələr ki, haman gün Mahmudun ili olur. Səyyad gələr Sədətın yaşadığı evin bağına. Amma heş kəsi görmör. Bağ verana qalıfdı. Heş kəs yoxdu. Sazını çıxardır görək nə deer.

Hanı bu bağın bağbanı,
Görünməz, Sədət görünməz.
Boş qalıfdı odaları,
Görünməz, Sədət görünməz.

Hanı yarın, yığnaxları,
Alma kimi yanaxları,
Boş qalıfdı otaxları,
Görünməz, Sədət görünməz.

Səyyad belə oxuduğu vaxt, Banu anarıdan çıxır, Səyyadı gördü. Ağlıya-ağlıya qavağınnan keçəndə görək, Səyyad nə dedi:

¹⁷ Heyrat – Herat şəhəri

Banu xanım, ağlamısan,
Neyçün qara bağlamısan?
Səyyad qəlbin dağlamısan,
Görünməz, Sədət görünməz.

Bəli, mən sizə danışdığım kimi, Banu da əhvalatı Səyyada danışır və Sədətin də Səyyadın yolunu gözdəməsini deyir. Səyyad da birbaşa İsmeyil xanın qonşusu Xalixverdi xanın oğlunun toyuna gələr. Toya aşix lazım olur. O vaxtı da aşix təkəm seyrək görünərdi. Səyyadın toya gəldiyini görəndə camahat, çox şad olur. Ordan-burdan o qədər xələt tököllər ki, ayə, aşix sazı köynəyinnən çıxar. Səyyad sazı köynəyinnən çıxardıf, görək camahata nə oxuyajax:

Qərib kəsin olmaz sözün qiyməti,
Ha söyləsin doğru sözü sağı yüz.
Ay hazarat, mən bunlara neynədim,
Bunlar çəkdi sinəm üstə dağı yüz!

Burdan belə bir bağ gördüm viranə,
Abad könlüm neyçin olsun viranə,
Gəldim gördüm bağlarını viranə,
Sədət deyib, ha dolandım bağı yüz.

Hamı məyus qaler. Ağlıyan var, gülən var, Allahın əmrini bilən var. İnşallah aldı görək Səyyad axır bəndini neyə deyir:

Bu dünyada həsrət qaldım beş günə,
Kəməndlər atıldı ömrüm köşkünə.
Səyyad deyər, Sədət yarım eşqinə.
Çox dolandım dərəni düz, dağı düz.

Bəli, savaxlarınız xeyrə açılsın, savax açılan kimi Səyyad Fərrux Mirzənin yanına gedif, məytuvu ona verər. Fərrux Mirzə deyir:

– Ə, mən səni İsfahana göndərdim nə oldu ki, yenə buralara gəldin?

Səyyad:

– Mən sözü saznan deyə bilərəm?

Fərrux Mirzə:

– De, görək.

Qadir mövlam mənə irəhm eylədi,
Uzax yollarımı cada gətirdim.
Haqqın min bir adını zikr eylədim,
Həmişə dilimdə nida gətirdim.

– Oğul, özgə nə oldu? Nə təhər oldu?

Aldı birini də:

Bağçalar bar vermir qızıl söyüddən,
Hərgiz pis iş çıxmaz təmiz iyiddən.
İsfahan mülkünüən, o şah Cəmşiddən,
Qardaşınnan sana salam gətirdim.

– Ayə, bir göstər görüm o məytuvu?!

Səyyad dedi:

Leyli-Məcnun, Şirin-Fərhad gördümü?
Səyyad yar yolunda canın verdimi?
Yalvardım, yaxardım dedim dərdimi,
Şahın dəst-xəttinnən namə gətirdim.

Əlini cibinə salıf naməni Fərrux Mirzəyə verdi. Fərrux Mirzə naməni alıf kənara atdı. Heç oxumax da istemerdi ki, sən yalan danışsan. Səyyad gözünün yaşını tökör, umudu kəsiləndə bir neçə qoca deyir niyə ağleyirsən?

Səyyad deyir:

– Qulağ asın:

Ay hazarat, ağlamayım, neyniyim,
Bağda bülbül gileyliidi xarınnan.
Nalə edər taki sübh açılınca,
Dönməz ölənətək öz ilqarınnan.

– Nə demək, sən də dönməyifsən öz ilqarınnan. Mənim qardaşımın yanına getmiyifsən. Buralarda hərrənif, gəlif mənim başıma corav hörörsən.

– Şahım, şahım məytuvu oxumamış bilməzsən.

– Heç oxumax da istəmerəm.

– Onda qulağ as.

Qərib iyid, sənin arxan vətəndi,
Əcəl gəlif göz önünnən ötəndi.

Bir qızın var iki ərə satandı,
Utanmeyir namusunnan, arınnan.

Fərrux Mirzə qışqırır:

– Şər danışır.

Aldı Səyyad:

Bəyaz əllər, ağ biləklər, bazular,
Oxuyun alimlər, yaxşı yazılar.
Əl götürün, dua qılın, qazılar,
Hax sizi saxlasın çuğul şərinnən.

Tifilkən olmuşam elimnən kənar,
Mən gələli anam günümü sanar.
Yaşın bil ki, Kür quruyar, sal yanar,
Sədətlə Səyyadın ahu- zarınnan.

Məclisə höcətlik tüşör. Qərblilik sözü araya gələndə Hidayətnən Nidayət xoca ayağa duruf:

– Oğul, biz də qərivik – dedilər.

Səyyadnan Sədətın ahu-zarınnan bir az sonra məclis dağıldı. Bir adam da məclisdə qalmadı. Tək Fərrux Mirzəyinnən Səyyad qaldı.

Səyyad dedi:

– Fərrux Mirzə, məytuvu oxu!

– Oxumuyajam.

– Onda mən getdim.

– Həriya gedersən, get.

Yeniyə eşiyə şıxmışdı ki, iki fərraş qabağını kəsif dedi:

– Aşix, İsmeyil xanın oğlunun ili çıxdı. Qonaxları gəlif tacir-rər, ağalar, bəylər yığılıflar. Sənin də bir neçə sözünü eşitmək istiyillər. Əyər mümkün olarsa, o məclisə buyur.

Bəli, Səyyad bularnan barabar İsmeyil bəyin öyünə getdi. An-cax Səyyad hələ işi bilmer. Başa nə gəldiyini bilmer. Savaxsı İsmeyil bəyin öyünə yığıldılar. Bir ildi saz səsi eşidilmerdi burda. Həmi İsmeyil xanı yastan çıxardax, həm də bir neçə söhbətə qulağ asax.

Camahat yığıldı, xalx cəmləndi.

– Ay oğul, deyillər sən Şiraza gedifsənmiş, İsfahana gedib-sənmiş?

– Bəli.

– Nəyə getmişdin? Orda nə oldu?

Başına gələn əhvalatı camahata danışer. Ancax Fərrux Mirzə də bu məclisə gəldi, çağırmışdılar. Səyyad yollarda başına nə gəlmişdi ondan başladı danışmağa. Fərrux Mirzə mənə belə elədi, elə elədi. Nə iş olmuşdusa, hamısını danışdı. Fərrux Mirzə gənə də dedi:

– Mən sənə inanmeram ki, İsfahana getmişən.

Səyyad:

– Qulaq as.

Əyləşən ağalar, duran qazılar,
Eşq əlinnən qərib sevdaya düşdüm.
Leylidən, Məcnunna, Şirin, Fərhaddan,
Onlardan beş betər qovğaya düşdüm.

– Oğul, nə düşdün, nə oldu?

Aldı birini də:

Tifil ikən vətənimdən atıldım,
Ayağyalın at döşünə qatıldım.
Bir nəinsaf xocaçıya satıldım,
Canımnan bezikif cəzaya düşdüm.

– Oğul, daha nə oldu?

Qulağ asın:

İstərəm ki, hər kəs var olsun elində,
Şəkər əzsən dəhanında, dilində.
Mən Səyyadam, xan Sədətə yolunda,
Tükənməz qədəyə, bəlaya düşdüm.

Bəli, Fərrux Mirzə başını aşağı dikdi. Bu yenə Sədətə adını çəhdə dedi.

Sizə kimmən xavar verim? Hidayətnən Nidayəydən. Onlar da bu məclisdə idilər. İsmeyil xanın çox yaxın dostu idilər. Nə qədər desən varranıflar. Hidayət dedi:

– Oğul, bizim üçün də de. Biz də qəribik, buralı deyilik. Ənamını da verərik.

- Əfəndim, niyə oxumuram:
 Bəxtim qəm bəxtinə güzar eylədi,
 Mən qərq oldum çərxi-fələk nəhrində.
 Eşqin piyaləsin verdilər işdim,
 Tam verdi ağzımda ağu təhrində.
- Bah, bah, oğul, sən necə bu qiyamətdərə dözüfsən?
 Aldı görək nə dedi:
 Bir ah çəkif, köksüm üstədən ötürdüm,
 Göz yaşımıla şəccadələr bitirdim.
 Bir baxça bəslədim, bara yetirdim,
 Heç gülün dərmədim, gülün təhrində.
- Oğul, sən hansı tərəfdənsən? Hansı qohumlardansan?
 Aldı Səyyad:
 Aşılıx Səyyada gəldi nəhayət,
 Leyli-Məcnun dərdi məndə hekayət.
 Kimə edim, mən dərdimi şikayət,
 Əslim Xocakeşdi, Herat şəhrində.
- Nidayət xoca Hidayət xoca ilə bir-birinin üzünə baxıf, mat-
 mətəl qaldılar. Axı, onnar da Xocakeşdəndilər. Bizdən nə iste-
 yirsən saa verək? Biz də ordanix.
- İnşallah, indi görək burda Səyyad nə deyəcəh:
 Qadir ilahidən diləyim budur,
 Əvvəlkinən artıq bir günüm olsun.
 Babamın devləti gələ başıma,
 İncidən, sədəfdən bir donum ola.
- Oğul, vallah elə bizim də sən yaşda oğlumuz var. İncidən,
 sədəfdən çərkəz sayağı bir don tiktirmişik. Gəl onu saa verək. Allah
 eşqinə deyif, heybasını açer, sədəfdən tikilmiş paltarı verif dedi:
 – Bala, bax, bu sənin. Özgə istəyin nədi?
 O yannan İsmeyil xan dilləndi:
 – Oğul, mənən nə istəyirsən? De verəjəm.
 Aldı Səyyad:
 İsfahannan gələ qızıl almalar,
 Yaxşı olar dosta gedib, gəlmələr.

İpək dəstərxanlar, qızıl bölmələr,
Ortalardan qalxmaz bir xonum ola.
Bu tərəfdən Məhəmməd xan qalxdı:
– Oğul, onlardan istədiyini isteyirsən, mənnən də istə. Allahın
köməhliyi ilə verərəm.
Aldı Səyyad:
Yüklənə bərxana, çəkilə bir şatır,
Qabağında bədöy qovlayı qatır.
İpəkdən taha, atlasdan çadır,
Bu yurddan o yurda köç qonum ola.
– Oğul, vallah, onu mən eliyəjəm.
Səhrəb xan o tərəfdən qalxdı:
– Oğul, bə mənnən nə isteyirsən?
Səyyad:
Min birim atlana, min birim düşə,
Qırx-əlli erkəcim çəkilə şişə.
Ağrı dağ kimi şülənim bişə,
Axan Araz kimi sel-yağım.
– Ay oğul, məşallah, sənə qəlbin nə qədər böyükdü, deyif
Tahar xan ortadan qalxdı:
– Mənnən də istə.
Səyyad:
Üç yüz atım ola toylaya bağlı,
Üç yüzü səhrada sırtınnan dağlı.
Üç yüz comuşum ola budunna yağlı,
Çayırım, çəmənəm, bostanım ola.
Səfi xan qalxdı:
– Oğul, mənnən nə istiyirsən?
Səyyad:
Qadir Allah, budu sənən diləyim,
Yayıma gələydi üç yüz inəyim.
Ağ eyvan otağım, qızıl dirəyim,
İçində gəzinən bir xanım ola.
Deyəndə Səfi xan dedi:

– Oğul, bu mənlik döyül, bu ya İsmeyil xannıxdı, ya da Heyrat şahı Fətəli şahlıxdı. İnəyi də verirəm, evi də, amma xanım Sədət mənnik döyül. Onun ixtiyarı İsmeyil xanda, Fərrux Mirzə-dədi. Yaxşı, oğul, axır sözün nədi?

Səyyad:

Xəbər alsan yerimi Heyratdı, Heyrat,
Atam Hidayətədi, əmim Nidayət,
Anam Nərgiz xatın, öz adım Səyyad,
Sədətə yetişən bir günüm ola.

Bah, bah, bah! İki qardaş Nidayətnən Hidayət başdarına dö-yüf, Səyyadı qucaqladılar.

– Ədə, oğul, sənin başına dönüm, bu Allahın neçə yazısıdı, neçə buralara gəlif çıxıfsan?

Üzünü İsmeyil xana tutuf dedi:

– Bu mənim oğlumdu, on səkkiz il bunnan qavax bir yaşında qoyuf gəlmişik. Hələ də görüşümüz budu. Allahın qismətinə, qədərinə bax gətirif bizi bura yetirif. Pul, mal, döylət dediyin bizdə. İndi biz iki qardaş üzümüzü tuturux sizə: Ay camaat, Sədəti Səyyada verirsiniz?

Xalx ayağa qalxdı:

– İsmeyil xan, sənin oğlun yoxdu artıx, elə başqa oğlun da yoxdu ki, Sədəti alasan, ay Fərrux Mirzə, sənin də qızın birdi.

Fərrux Mirzə:

– Yavaşın görüm, qardaşım məytuf yazıf, hələ görüm nə yazıf.

Məytuvu çıxartdı, oxumağa başdadı. Məytuvu oxuyuf qurtaran kimi dedi:

– Mən verdim, əyər qız razıdısa.

O saat bir molla, bir neçə də adam Sədətin yanına getdilər. Sədət harda idi? Qəmini dağıtmağdan ötəri, İsmeyil xanın balaca baxçasında hərrənerdi. Qızdarı da başına yığıf hər şeydən xəvərsiz belə oxuyurdu:

Qızlar, əl götürün, dua eyləyin,
Bəlkə, babam verə Səyyada məni.

Neylərəm kəcavəni, rəxti- taxtını,
Versələr gedərəm piyada məni.

Bu vaxt adamlar bura yetişdi:

– Ay qızım, sana belə bir iltifatımız var. Elə biz də ona gəlmişik ki, atannan qaynatan sənin razılığını istiyir. Sən Səyyada gedərsənmi?

Sədət:

Sədət gözlərini dikifdi yola,
Deyesən az qalif peymanam dola,
Dost bağınnan gələn xan Səyyad ola,
Bəlkə babam verə Səyyada məni.

Sədət xanımı gətirerlər məclisə. Götürdü sözün möhürbəndini görək nə dedi:

Sədətlə Səyyada verdilər badə,
Günü-günnən dərdim oldu ziyadə.
Səyyad gedəcəyim bir halazadə,
Söylə, babam versin Səyyada məni.

Sədətlə Səyyadın toyu yeddi gün yeddi gejə çəker. Hidayət xoca, Nidayət xoca Fərrux Mirzəynən böyük dost olurlar. Təzədən bir də toy başlaner. Gəlhagəl. Uzun yollardan taa gəlif Heyrata çaterlar. Nərgiz xanıma muştuluxçu gələr oğlu gələr, gəlnin gələr, ərin, qaynın gələr.

Allah-təbarakə-təala hamını sevindirsin. Böyük bir bayram olor. Allah onlara nə qədər ömür vermişdisə o qədər yaşayırlar. Siz xoş olun, mən də şad. Göydən üç alma düşdü. Biri mənim, biri nağıl danışanın, biri də aşix Aslanın.

ASLAN ŞAHLA İBRAHİM

Allahın adıyla başlayaq. Rey mülkündə Zülal şah var idi. Dər-yalar mürəkkəb olsaydı, meşələr qələm olsaydı, onun devletini yazıf qurtartarmaq olmazdı. Çox adil, çox alicənab, xalqını istəyən bir bəndəydi. Zülal şahın Allahın verdiyi payı bir cüt evladı var idi. Böyük oğlunun adı Aslan, kiçik oğlununki İbrahim idi. Allah-təbarak-təallahın qəzasınnan-bəlasınnan heş kim uzaxlaşa bilməz. O, istəsə, yaxşı verər, istəsə pis. Allah sizə yaxşı nəsib eləsin İnşallah.

İbrahimnən Aslan şahın anası Əminə xanım dünyasını dəyişdi. Zülal şah qaldı dul. Zülal şahın arvadı dünyasını dəyişənnən sonra Aslannan İbrahim meyillərini atalarına saldılar, atanın həndəvərində gəzməyə başladılar. Oya (ov) gedərdi, oya aparardı, toya gedərdi, toya aparardı. Evladlarının yaxşı elm öyrədən müəllimləri varıydı. Ancaq Zülal şah günü-günnən neynədi? Xalxa zülm eləməyə başladı. Ağsaqqallar, qarasaqqallar yığıldılar ki, ay camaaat, şah həməşə nətəhər şah idi, indi niyə belə oluf? Bunun arvadı yoxdu, onunçün bizə zülm eliyir. Gəlin yığılax, munu evləndirək.

Bir gün fikirli-fikirli Zülal şah küləfirəngidə oturuf dünyanı seyr eliyirdi. Qapısında böyük bir çinar ağacı varıydı. Çinar ağacının başında bir sağsağan yuva qurmuşdu. Bunnar həmməşə mehriban uçuf cüt gələrdilər. Bir gün biri gəlmədi. İki gün keçdi, sağsağanın biri gənə gəlmədi. Üç gün keçdi biri gəlmədi. Dedi, görən noluf? Dördüncü gün gördü kü, ayrı bir sağsağan gəldi. Gəldi yuvuyu uçuruf-sökdü, başladı təzədən tikməyə.

Zülal şah dedi ki, qoy ağsaqqallar nə deyir desin, mən evlənməyəcəm. O təzə gələn analıx mənim uşağlarımı mənənnən ayrı salajax, ona görə də mən evlənmərəm. Olmadı. Aradan iki il, üç il keçdi. Aslan şah çatır on səkkiz yaşına, İbrahim isə on altı yaşına.

Ağsaqqalların, elin-obanın deməsinnən Zülal şahı evləndirəsi oldular. Zülal şaha kimi alax, kimi alax qonşu padşahlıqda, padşah ölüf arvadı dul qalıf. Bizim şahımıza o gəlin ləyaxdı, onu gətirəh. Getdilər, danışdılar, aldılar. El qaydası, el adəti. Dambıradum bir toy çalınası vaxtı İbrahim dedi:

– Aslan, bizə ana gələr, gəlsənə biz də onu yaxşı qarşılayax.

– Ay qardaş, sən mənnən ağılısan.

Hərəsi bir at mindi, özünün başının dəstəsinnən cavan oğlanlar, atı çapa-çapa gəlinin qavağına çıxdılar. Gəlin rübəndini belə qaldırır baxanda gördü bir cüt oğlandı. Biri yolun altınnan, biri üstünnən gələrdi. Dedi, ilahi, görən hansıdı mənimki?

Gəlin gəlir şah evinə yerrəşdi. Axşam gəlin otağına gələn Zülal şahı görəndə gəlin yaman pozuldu. Söhbət əsnasında soruşdu ki, kişi, sənin evladın-uşağın nəyin var?

Zülal şah dedi:

– Bir cüt oğlum var.

– Olarmı onlarnan mən tanış olom?

– Niyə olmur.

Aslannan İbrahimi hüzuruna çağırdı. Oğlannar gələndə qız baxdı ki, həmən oğlannardı. İbrahim Aslannan boylu-buxunnu, həm də gözəl idi.

Gəlin dedi:

– Babası, bu İbrahimi taa ver mən tərbiyə eyliyim, Aslanı sən tərbiyə elə, görək kim yaxşı tərbiyə eleyəjək.

Bu minvalnan aradan bir il keçdi, iki il keçdi. Analıx İvrahıma günü-günnən vurulmağa başladı. Bir gün soruşdu:

– İvrahım, sənin babyan xəzinəsi harda, silahları harda, malı-mülkü hardadı? Mən öyrənməh istiyirəm. Mən buranın xatunuyam, axı.

– Anacığım, baş üstə. Bax bura bu otaxdı, bura bu otaxdı. Burda bu silahlar saxlanılır, burda bu əmrlər verilər.

Hamsını göstərə-göstərə taa istintaq otağına gətirdi. İstintaq otağında bir məngənə var, salelər ora sıxellar, başdeyellar döyməyə.

Analıği İvrahıma dedi:

– Gəl bir gir buruya görüm nə təhər sıxılar.

İbrahim girən vaxt qadın onu sıxır dedi:

– Mənnən olursan ol, olmorsan səni bu saat sıxır öldürəjəm.

Bu yerdə görək İvrahım nə deyəjək biz deyək, siz şad olun: